УДК 343.6:614.2
DOI: https://doi.org/10.31359/2079.6242.2025.51.128

Валерія АРТЮХОВА,
кандидат юридичних наук,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України,
молодший науковий співробітник лабораторії дослідження
проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0694-7302,
e-mail: vvbanakh@gmail.com

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ОЗНАК СКЛАДУ НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*

У статті досліджено окремі аспекти кримінально-правового аналізу складу незаконної лікувальної діяльності (ст. 138 Кримінального кодексу України). Актуальність проблеми розглянуто з огляду на низькі показники реєстрації кримінальних правопорушень за ст. 138 КК України, що свідчить про їх високу латентність та наявність труднощів у правозастосуванні. Визначено мету дослідження, яка полягає у виробленні пропозицій щодо конкретизації юридичної конструкції складу цього кримінального правопорушення на підставі аналізу обов'язкових ознак складу зазначеного виду суспільно небезпечних діянь. Проаналізовано обов'язкові елементи складу незаконної лікувальної діяльності, зокрема об'єкт, об'єктивну сторону (дія та наслідки, причинний зв'язок між ними), суб'єкт, суб'єктивну сторону (вину) та потерпілого. Встановлено, що основним безпосереднім об'єктом є життя і здоров'я особи, а додатковим – встановлений законом порядок провадження лікувальної діяльності. Об'єктивна сторона характеризується дією у формі здійснення лікувальної діяльності без спеціального дозволу, а також обов'язковим настанням тяжких наслідків, наявністю причинного зв'язку між дією і такими наслідками. Виявлено недоліки законодавчого формулювання ознаки «тяжкі наслідки», що створює труднощі у кваліфікації та може призводити до неоднозначної судової практики. Визначено, що суб'єктивна сторона поєднує умисну форму вини щодо дії та необережну щодо наслідків. Обґрунтовано, що суб'єкт злочину є загальним, а не спеціальним. Також приділено увагу питанню визначення потерпілого від досліджуваного делікту. Доведено некоректність використання терміна «хворий» у диспозиції ст. 138 КК України. Запропоновано замінити його більш універсальною категорією «особа». Сформульовано пропозиції щодо удосконалення кримінально-правового регулювання незаконної лікувальної діяльності.

Ключові слова: *незаконна лікувальна діяльність, кримінальна відповідальність, склад кримінального правопорушення, спеціальний дозвіл, належна медична освіта, тяжкі наслідки, хворий.*

Постановка проблеми. Право на життя та здоров'я є природним правом кожної людини, яке визнається, гарантується та перебуває під охороною Основного Закону України і норм галузевого законодавства. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та стандарти у цій сфері закріплені й у міжнародно-правових актах за участю України, зокрема у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Загальній декларації прав людини 1948 року та документах Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Згідно з Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і без-

* Примітка. Стаття підготовлена у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері охорони здоров'я: євроінтеграційний аспект» лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0124U005235).

пека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3); кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ч. 1 ст. 49); виключно законами України визначаються, зокрема, основи охорони здоров'я (п. 6 ч. 1 ст. 92) [20].

За Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» №2 801 – XII від 19.11.1992 р. (далі – Закон №2801) одними з основних принципів охорони здоров'я в Україні є визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним із головних чинників виживання та розвитку народу України [26]. Держава згідно з Конституцією України гарантує всім громадянам реалізацію їх прав у сфері охорони здоров'я шляхом, зокрема, встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у сфері охорони здоров'я (п. «е» ч. 1 ст. 7 Закону №2 801) [26].

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) визначає, що має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 1) [21]. Отже, виключно на КК України покладено захист права на охорону здоров'я від різного ґатунку суспільно небезпечних діянь.

Одним із видів деліктів, які посягають на життя і здоров'я особи, є незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 КК України). Цей вид кримінальних правопорушень посягає на життя та здоров'я людей і суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, має наслідком помилкове встановлення діагнозу, проведення неправильного лікування, що призводить до різної тяжкості тілесних ушкоджень чи смерті потерпілих.

За даними Офісу Генерального прокурора, упродовж 2020–2025 років за ст. 138 КК України було обліковано 24 кримінальні правопорушення. У 2020 році – 7 кримінальних правопорушень, у 2021 р. – 0, у 2022 р. – 3, у 2023 р. – 7, у 2024 р. – 4, у 2025 р. –3 [17]. Відповідно до статистичних даних Державної судової адміністрації України, упродовж 2020–2025 років за ст. 138 КК України було засуджено тільки 1 особу (2024) [18].

Наведені показники, навіть без проведення спеціальних математичних розрахунків, свідчать про те, що рівень зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 138 КК України за останні 6 років, порівняно із загальною чисельністю кримінальних правопорушень, зареєстрованих в Україні, або інших кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, є мізерним та не сягає й 0,1% у загальному масиві зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Видається, що низькі показники обліку досліджуваного делікту не відповідають реальному рівню його вчинення. Можна припустити, що така ситуація зумовлена низькою ефективністю роботи органів досудового розслідування щодо виявлення та розслідування цього виду кримінальних правопорушень, проблемами його кримінально-правової кваліфікації, високою латентністю тощо. Водночас зазначені статистичні показники актуалізують нагальність дослідження кримінальних правопорушень за ст. 138 КК України з метою виявлення проблемних питань, що виникають під час юридичної оцінки відповідних протиправних дій у практичній діяльності та подальшого удосконалення складу цього кримінального правопорушення, у разі виявлення недоліків його законодавчої конструкції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Склад кримінального правопорушення, визначений ст. 138 КК України, хоча і не належить до популярних об'єктів наукового дослідження (на нашу думку, невиправдано), водночас викликає певний інтерес серед наукової спільноти.

На рівні кандидатських дисертацій єдиним знайденим нами спеціалізованим дослідженням кримінальної відповідальності за незаконну лікувальну діяльність є робота А. О. Байди (2006 рік) за темою «Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації)» [8]. Слід відзначити, що в межах інших наук кримінального циклу тема незаконної лікувальної діяльності також оминається (окрім криміналістичної науки). Нами виявлено, що за результатами проведених криміналістичних досліджень було захищено дві кандидатські дисертації за темами «Методика розслідування незаконної лікувальної діяльності» (Б. В. Стецик, 2016) [30], «Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконною лікувальною діяльністю в Україні» (М. О. Шаховніна, 2021) [33].

У межах окремих публікацій зазначений вид кримінальних правопорушень досліджувався, зо-

крема, в аспектах: аналізу складу кримінального правопорушення загалом чи окремих його ознак (О. М. Бодунова, М. В. Телевяк, І. О. Андріяшина [10], С. В. Гринчак, А. А. Гринчак [15], К. В. Катеринчук, О. Л. Беспаль [19], Т. М. Луцький [22], Назаренко Я. О. [23], Б. В. Стецик [29], М. І. Фіалка [32]); розмежування зі складами інших кримінальних правопорушень, які завдають шкоди здоров'ю людини (Л. П. Брич [12]); дослідження зв'язків з іншими кримінально-правовими нормами, які охороняють життя та здоров'я людини в медичній сфері (С. В. Гринчак [16], Є. Л. Стрельцов, Е. Е. Кузьмін [5]); порівняльно-правових досліджень законодавчого регулювання злочинів у медичній та фармацевтичній сферах в різних державах (А. Б. Берзіна [9], J. Stepan [4], N. Herman, M. Schwebag [2], N. de Bijl and I. N. – V. de Kragt [3]). Незважаючи на незначну кількість наукових досліджень за аналізованою темою, напрацювання згаданих вчених створюють достатню наукову основу для подальших розробок питання кримінальної відповідальності за незаконну лікувальну діяльність.

Метою статті є розробка пропозицій щодо конкретизації юридичного складу кримінального правопорушення, визначеного ст. 138 КК України, на підставі аналізу обов'язкових ознак складу цього виду суспільно небезпечних діянь.

Виклад основного матеріалу. Окремий вид кримінального правопорушення найбільш ґрунтовно можна дослідити шляхом висвітлення кримінально-правової характеристики відповідного діяння. На сьогодні в кримінально-правовій доктрині відсутнє усталене визначення «кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення». Вітчизняні дослідники В. І. Борисов та О. О. Пащенко, які започаткували наукові розвідки цього питання, зазначають, що «для розуміння кримінально-правової характеристики слід виходити з того, що в ній повинні відбиватися особливості певного виду злочинів, які мають значення для з'ясування їх соціальної та юридичної природи (сутності), суспільної небезпечності, змісту ознак, кримінальної відповідальності, призначення покарання тощо. Тобто кримінально-правова характеристика являє собою систему, суму спеціалізованої наукової інформації про певний вид злочинів» [11, с. 181]. Водночас вчені наголошують, що центральне місце в системі елементів кримінально-правової характеристики посідає саме склад злочину [11, с. 182]. Така позиція видається обґрунтованою, адже саме склад кримінального правопорушення, сукупність визначених законом про кримінальну відповідальність ознак суспільно небезпечного діяння, є єдиною легітимною підставою для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Отже, дослідження складу незаконної лікувальної діяльності є важливим питанням для подальшого з'ясування кримінально-правової характеристики цього виду кримінальних правопорушень.

Слід відмітити, що деякі дослідники аналізованого делікту застосовують категорію «кримінально-правова характеристика» в контексті дослідження елементів складу незаконної лікувальної діяльності, не розкриваючи її змісту (див., зокрема, праці А. О. Байди [8, с. 15] та Б. В. Стецик [29]). На нашу думку, підхід щодо застосування кримінально-правової характеристики для аналізу окремих ознак складу злочину, а не загалом для дослідження певного виду кримінальних правопорушень потребує ґрунтовного осмислення з метою коректного формулювання наукових категорій.

За диспозицією ст. 138 КК України незаконною лікувальною діяльністю є заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого [21]. За вчинення цього виду кримінальних правопорушень санкцією ст. 138 КК України визначено покарання у виді виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на строк до трьох років [21]. З огляду на ч. 4 ст. 12 КК України незаконна лікувальна діяльність є нетяжким злочином.

Аналіз ст. 138 КК України свідчить про те, що цей вид кримінальних правопорушень є діянням із матеріальним складом, обов'язковими ознаками якого є: об'єкт; ознаки об'єктивної сторони – дія та наслідки, причинний зв'язок між дією та наслідками; ознака суб'єктивної сторони – вина; суб'єкт; потерпілий. Саме на аналізі цих елементів складу злочину, передбаченого ст. 138 КК України, ми зупинимось у цій статті[1].

[1] Дослідження окремих ознак складу незаконної лікувальної діяльності започатковано у попередніх публікаціях, див. зокрема: Артюхова В. В. Деякі питання об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 138 КК України. 4th International Scientific and Practical Conference «Achievements

Об'єкт незаконної лікувальної діяльності. Основним безпосереднім об'єктом розглядуваного злочину є життя або здоров'я особи. Також для цього делікту характерним є й додатковий обов'язковий об'єкт його складу – встановлений законом порядок заняття лікувальною діяльністю.

Об'єктивна сторона незаконної лікувальної діяльності. Зміст диспозиції ст. 138 КК України свідчить про те, що єдиною можливою формою вчинення цього злочину є *дія*, а саме – заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу. При цьому приписи КК України не конкретизують категорій «лікувальна діяльність», «дозвіл на заняття лікувальною діяльністю».

М. І. Фіалка, аналізуючи окремі ознаки складу ст. 138 КК України, відмічає, що законодавець визначає, що для здійснення лікувальної діяльності повинен обов'язково існувати відповідний документ [32, с. 299]. До таких документів, на думку вченого, належать: диплом державного зразка про медичну освіту; сертифікат лікаря-спеціаліста, який видається атестаційними комісіями, створеними при Міністерстві охорони здоров'я України; посвідчення про присвоєння (підтвердження) відповідної кваліфікаційної категорії за спеціальністю; свідоцтво про проходження підвищення кваліфікації та перепідготовки молодших медичних та фармацевтичних працівників, яке видане закладом фахової передвищої/вищої (післядипломної) освіти; документ, що підтверджує стаж роботи за спеціальністю на момент подачі заяви (копія трудової книжки з наявністю даних за останні п'ять років або виписка з неї) [32, с. 300].

Приписи Закону № 2801 [26] визначають, що: провадження господарської діяльності в сфері охорони здоров'я, яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню, дозволяється лише за наявності ліцензії (ч. 1 ст. 17); медична допомога надається відповідно до медичних показань професійно підготовленими медичними працівниками, які перебувають у трудових відносинах із закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання медичної допомоги згідно з одержаною відповідно до закону ліцензією, та фізичними особами – підприємцями, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію (ч. 1 ст. 33); провадити професійну діяльність із надання медичної, фармацевтичної, реабілітаційної допомоги та здійснювати іншу професійну діяльність за професіями у сфері охорони здоров'я можуть особи, які мають відповідну професійну кваліфікацію у сфері охорони здоров'я (ч. 1 ст. 74); особи, які не мають спеціальної медичної освіти, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці та отримали спеціальний дозвіл на заняття народною медициною (цілительством) мають право на заняття народною медициною (цілительством) (ч. 2 ст. 74^1).

Порядок ліцензування господарської діяльності у сфері охорони здоров'я в Україні врегульовано приписами спеціального законодавства, зокрема, Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222 – VIII від 2 березня 2015 р. [28], постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики» № 285 від 2 березня 2016 р. [27].

З огляду на зазначені приписи Закону № 2801 можна дійти висновку, що здійснення лікувальної діяльності пов'язується з професійною діяльністю щодо надання медичної, фармацевтичної, реабілітаційної допомоги та здійсненням іншої професійної діяльності за професіями у сфері охорони здоров'я. При цьому провадження такої діяльності є можливим винятково за наявності відповідної ліцензії особами, які мають професійну кваліфікацію у сфері охорони здоров'я. Особи без наявності спеціальної медичної освіти можуть займатись народною медициною (цілительством), однак за умови реєстрації в установленому законом порядку як фізичних осіб – підприємців та наявності спеціального дозволу [6]. Таким чином, заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу полягає в наданні медичної, фармацевтичної, реабілітаційної допомоги, здійсненні іншої діяльності за професіями у сфері охорони здоров'я особами, які не мають відповідної кваліфікації та/або здійснюють таку діяльність без спеціального дозволу (ліцензії) [6].

of Science and Applied Research»: collection of scientific papers with the proceedings of the scientific and practical conference (Dublin, Ireland, 10–12 november, 2025). European Open Science Space, 2025. P. 181–185. URL: https://www.eoss-conf.com/en/archive/achievements-of-science-and-applied-research-10-11-25/; Артюхова В. В. Щодо суб'єкта незаконної лікувальної діяльності. XVI Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Актуальні проблеми кримінального права», присвячена пам'яті професора П. П. Михайліченка: збірник матеріалів доповідей (м. Київ, 27 листопада 2025 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 32–35.

Для ілюстрації сутності суспільно небезпечних дій, які полягають у здійсненні незаконної лікувальної діяльності, звернемося до судової практики. Так, вироком Приморського районного суду м. Одеси від 4 грудня 2024 р. ОСОБА_3 засуджено за ст. 138 КК України до покарання у виді 3 років позбавлення волі; на підставі ст. 75 КК України ОСОБА_3 звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням на строк 2 роки. За вироком суду ОСОБА_3 визнано винним у тому, що він за відсутності ліцензії на здійснення медичної практики за лікарською спеціальністю «Стоматологія», не маючи диплома про вищу освіту державного зразка за спеціальністю «Стоматологія», спеціалізації за фахом «Стоматологія» та сертифіката лікаря-стоматолога, 4 березня 2023 р. о 10–00 год. за місцем свого проживання, де був облаштований стоматологічний кабінет, виконав ОСОБА_7 тракцію (видалення) другого зуба верхньої щелепи зліва, внаслідок чого утворилася рвана рана. Враховуючи наявність у ОСОБА_7 цукрового діабету важкого перебігу, некомпенсованого, та ускладнень у вигляді діабетичної ангіопатії, видалення зуба спровокувало прогресування локальної ангіопатії та розвиток кровотечі, яка призвела до аспірації кров'ю, внаслідок якої потерпіла втратила свідомість та до моменту приїзду карети швидкої допомоги, вже перебувала у стані клінічної смерті. Смерть ОСОБА_7 перебуває у прямому причинному зв'язку з асфіксією внаслідок аспірації крові через кровотечу, що є ускладненням видалення другого зуба (латерального різця) верхньої щелепи зліва [14].

Суспільно небезпечні наслідки незаконної лікувальної діяльності. Стаття 138 КК України визначає, що кримінально караними є дії, визначені цією статтею, винятково за умови спричинення тяжких наслідків для хворого. Тяжкі наслідки в аналізованому складі кримінального правопорушення є категорією оцінною. В юридичній літературі відзначається, що до таких наслідків належать спричинення смерті, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження одній особі або тілесного ушкодження середньої тяжкості двом або більше особам [24, с. 415].

На думку А. О. Байди, диспозиція ст. 138 КК України потребує уточнення шляхом вказівки на такі наслідки незаконної лікувальної діяльності, як смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки для його здоров'я [8, с. 5]. Водночас автор не конкретизує змісту «інших тяжких наслідків для здоров'я», що на нашу думку, не повною мірою сприятиме однозначному розумінню та подальшій кваліфікації відповідних суспільно небезпечних дій.

Інші дослідники цього питання – К. В. Катеринчук та О. Л. Беспаль вказують, що «наслідки, які передбачені в ст. 138 КК України – «тяжкі наслідки», охоплюють усі види тілесних ушкоджень і додаткової кваліфікації за статтями 121, 122, 125 та 128 КК України не потребують» [19, с. 80]. Пропоноване авторами тлумачення наслідків незаконної лікувальної діяльності є дискусійним через зрівняння різних за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень до однакових за ступенем суспільної небезпеки наслідків (тяжких наслідків).

Відсутність у КК України визначення наслідків незаконної лікувальної діяльності, на нашу думку, є недоліком формулювання ст. 138 КК України, який може породжувати широкий простір для зловживань під час кваліфікації відповідних дій. Убачається, що не можуть визнаватись однаковими за ступенем тяжкості такі наслідки злочину, як смерть особи та заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Така законодавча невизначеність також може породжувати неоднозначну судову практику при визначенні судом виду і розміру покарання обвинуваченому, оскільки санкція ст. 138 КК України передбачає різні види покарань (виправні роботи на строк до двох років, обмеження волі на строк до трьох років, позбавлення волі на строк до трьох років) безвідносно до тяжкості наслідків, що настали, внаслідок вчинення злочинних дій [6].

Крім того, слід наголосити, що конкретизація в кримінальному законі категорії «тяжкі наслідки» є принципово важливим питанням не лише для кваліфікації дій за ст. 138 КК України, а й низки інших суспільно небезпечних діянь проти здоров'я особи, зокрема, визначених статтями 139, 140, 141, 145 КК України.

Розглядаючи питання наслідків незаконної лікувальної діяльності, вважаємо за доцільне також звернутись до проєкту нового Кримінального кодексу України (далі – проєкт КК України), розробленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права (далі – Робоча група). Стаття 5.1.7. «Діяльність у сфері охорони здоров'я без належного дозволу» розділу 5.1 «Кримінальні правопорушення проти порядку охорони здоров'я людей»

книги 5 «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я» проєкту КК України визначає, що «особа, яка без належного дозволу здійснювала діяльність у сфері охорони здоров'я з: 1) медичної практики, 2) виготовлення чи виробництва лікарського засобу, 3) ввезення в Україну лікарського засобу з метою його продажу або 4) продажу лікарського засобу, – вчинила злочин 3 ступеня» [31].

За запропонованого Робочою групою способу унормування кримінальної відповідальності за діяльність у сфері охорони здоров'я без належного дозволу відповідне суспільно небезпечне діяння є злочином із формальним складом і не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків для потерпілого. Видається, що у випадку заподіяння таких наслідків відповідні діяння будуть кваліфіковані за статтями розділу 4.1 «Злочини проти життя людини» проєкту Кодексу з ознакою, що підвищує тяжкість злочину на один ступінь – використання службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей (п. 5 ст. 4.1.7 проєкту Кодексу).

Чи будуть дієвими у площині вітчизняного правозастосування, запропоновані Робочою групою законодавчі пропозиції, – покаже час (за умови ухвалення пропонованого проєкту КК України Верховною Радою України). Водночас підхід, за якого розмежовано кримінальну відповідальність за здійснення медичної діяльності без спеціального дозволу та за шкоду, заподіяну внаслідок такої діяльності, видається слушним з огляду на подібну практику унормування суспільних відносин у сфері незаконної лікувальної діяльності в окремих країнах Європейського Союзу.

Зокрема, за законодавством ФРН особа, яка займається медичною практикою без встановленого дозволу, карається позбавленням волі на строк до одного року або штрафом (ст. 5 Закону про професійну медичну практику без ліцензії від 17 лютого 1939 р. [*Heilpraktikergesetz*]) [1]. У випадку, якщо незаконна медична практика призвела до шкоди здоров'ю або інших кримінально значущих наслідків, можуть бути застосовані норми КК Німеччини (*Strafgesetzbuch*), зокрема стаття 223 (тілесні ушкодження), 229 (необережне тілесне ушкодження), 263 (шахрайство)[1].

Причинний зв'язок між незаконною лікувальною діяльністю і тяжкими наслідками є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу цього злочину. Незважаючи на те, що КК України не визначає поняття причинного зв'язку, ця ознака встановлюється суб'єктами правозастосування під час досудового розслідування кримінальних проваджень та судового розгляду. Для встановлення цієї ознаки призначаються відповідні судово-медичні експертизи.

Суб'єктивна сторона незаконної лікувальної діяльності. У досліджуваному делікті обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є *вина*, тобто психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України [21]).

Законодавче визначення незаконної лікувальної діяльності свідчить про те, що цей вид кримінальних правопорушень належить до умисних, оскільки особа усвідомлює, що здійснює таку діяльність без спеціального дозволу, не маючи належної медичної освіти. Водночас психічне ставлення особи до суспільно небезпечних наслідків може бути лише у формі необережності (кримінально протиправна самовпевненість чи кримінально протиправна недбалість).

Суб'єкт незаконної лікувальної діяльності. Відповідно до статей 18 і 22 КК України суб'єктом незаконної лікувальної діяльності є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Водночас положення ст. 138 КК України визначають, що особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння «не має належної медичної освіти».

Щодо критерію «належності» медичної освіти в контексті ст. 138 КК України вважаємо за необхідне зазначити про таке. Відповідно до тлумачного словника сучасної української мови слово «належний», серед іншого, означає той, який має зв'язок із ким-, чим-небудь, стосунок до когось, чогось; який належить, призначений кому-небудь; який потрібний, необхідний; відповідний [13, с. 721].

Водночас відповідно до Закону № 2801 [26]:

– медичний працівник – це особа, яка має лікарську або медсестринську професійну кваліфі-

[1] Детальніше див.: Артюхова В. В. Кримінальна відповідальність за незаконну лікувальну діяльність: досвід Німеччини, Франції, Італії та Іспанії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 92. Частина 4. С. 33–39. DOI: https://doi.org/10.24144/2307–3322.2025.92.4.3.

кацію, провадить професійну діяльність із надання медичної допомоги та здійснює інші пов'язані з такою діяльністю заходи відповідно до законодавства, у тому числі як фізична особа – підприємець, яка має ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики (ч. 1 ст. 3);

– провадити професійну діяльність із надання медичної, фармацевтичної, реабілітаційної допомоги та здійснювати іншу професійну діяльність за професіями у сфері охорони здоров'я можуть особи, які мають відповідну професійну кваліфікацію у сфері охорони здоров'я (ч. 1 ст. 74);

– підготовка за професіями у сфері охорони здоров'я передбачає здобуття освіти за спеціальностями у сфері охорони здоров'я на рівнях фахової передвищої та/або вищої освіти або на рівні професійної (професійно-технічної) освіти та в системі післядипломної освіти згідно із законодавством (частини 1, 2 ст. 75).

Закон № 2801 передбачає єдиний виняток щодо можливості заняття діяльністю у сфері оздоровлення, профілактики, діагностики і лікування без наявності спеціальної медичної освіти – заняття народною медициною (цілительством). Таку діяльність можливо здійснювати винятково за умови реєстрації, особами, які мають намір займатись такою діяльністю, в установленому законом порядку як фізичних осіб – підприємців та отримання спеціального дозволу (ч. 2 ст. 74^1 Закону № 2801).

Тобто належною медичною освітою можна вважати освіту, здобуту за спеціальностями у сфері охорони здоров'я на рівнях фахової передвищої, вищої, професійної (професійно-технічної) або післядипломної освіти, яка підтверджує в особи наявність відповідної професійної кваліфікації у сфері охорони здоров'я [7].

Отже, кримінальне правопорушення, визначене ст. 138 КК України, може бути вчинено особою, в якої взагалі відсутня медична освіта, або наявна в особи медична освіта не дозволяє здійснювати їй саме той вид лікувальної діяльності, за результатами якої спричинено тяжкі наслідки для потерпілого [7].

У деяких наукових публікаціях [8, с. 10; 25, с. 323; 22, с. 137] наголошується на тому, що суб'єкт досліджуваного складу кримінального правопорушення є спеціальним. На нашу думку, такий висновок є дискусійним. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [21]. Водночас диспозиція ст. 138 КК України свідчить про те, що суб'єктом цього кримінального правопорушення може бути не лише певна особа, а будь-яка особа, яка відповідає загальним вимогам до суб'єкта злочину та здійснює незаконну лікувальну діяльність [7].

Потерпілий від незаконної лікувальної діяльності. З огляду на приписи ст. 138 КК України потерпілим у кримінальних провадженнях за цією статтею КК України може бути тільки фізична особа («хворий»), якій кримінальним правопорушенням завдано тяжких наслідків. У наукових публікаціях висновується, що потерпілим у цьому складі кримінального правопорушення може бути тільки хвора особа, тобто наявний «спеціальний потерпілий» [22, с. 102–103]; законодавець, застосовуючи термін «хворий» у диспозиції ст. 138 КК України, звужує коло потерпілих від цього злочину, а тому цей термін слід замінити терміном «пацієнт» [8, с. 4–5].

Щодо коректності формулювання категорії «хворий» у диспозиції ст. 138 КК України, а також згаданих наукових підходів вчених слід зауважити про таке. Окрім, власне, ст. 138 КК України категорія «хворий» застосовується для визначення потерпілих від кримінальних правопорушень у низці статей КК України. Йдеться про суспільно небезпечні діяння, визначені, зокрема, статтями 139 (Ненадання допомоги хворому медичним працівником), 140 (Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником), 434 (Погане поводження з військовополоненими) КК України. Водночас у КК України та інших нормативно-правових актах України відсутнє визначення поняття «хворий». Закон № 2801 (ст. 3) послуговується поняттям «пацієнт», тобто «фізична особа, яка звернулася за медичною та/або реабілітаційною допомогою або медичною послугою та/або якій така допомога або послуга надається» [26].

Видається, що ці поняття не є тотожними. На нашу думку, хворий – це особа, яка страждає

на певне порушення функцій організму, що зумовлює потребу надання медичної допомоги. Водночас пацієнт – це особа, яка фактично звернулась за такою допомогою до ліцензованого суб'єкта здійснення медичної практики. Саме через поняття «пацієнт» виражається юридичний зв'язок у правовідносинах особи, яка звернулася за медичною допомогою (послугою), і відповідного суб'єкта, уповноваженого у встановленому законом порядку на провадження такої діяльності.

Особа, яка потерпіла від незаконної лікувальної діяльності, може й не страждати на будь-яке порушення функцій організму, тобто бути здоровою, однак внаслідок помилкової діагностики особою, яка здійснює лікувальну діяльністю без спеціального дозволу та без належної медичної освіти, зазнала руйнівного впливу на організм, що спричинило тяжкі наслідки. Разом із тим потерпілий за ст. 138 КК України може бути і пацієнтом, якому медичну допомогу надано медичним працівником, який не має відповідної кваліфікації для цього.

Таким чином, можна виснувати, що для цілей ст. 138 КК України визначення потерпілого «хворим» не є цілком коректним формулюванням. На нашу думку, більш точним юридичним визначенням потерпілого в аналізованому складі кримінального правопорушення є категорія «особа» – будь-яка фізична особа, якій незаконною лікувальною діяльністю заподіяно тяжкі наслідки.

Висновки. Проведеним дослідженням складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 138 КК України, визначено, що до обов'язкових ознак його складу належать об'єкт; ознаки об'єктивної сторони – дія та наслідки, причинний зв'язок між дією та наслідками; ознака суб'єктивної сторони – вина; суб'єкт; потерпілий. Основним безпосереднім об'єктом аналізованого злочину є життя або здоров'я особи, додатковим обов'язковим об'єктом – встановлений законом порядок заняття лікувальною діяльністю.

Єдиною можливою формою вчинення незаконної лікувальної діяльності є дія, а саме – заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, яка полягає в наданні медичної, фармацевтичної, реабілітаційної допомоги, здійсненні іншої діяльності за професіями у сфері охорони здоров'я особами, які не мають відповідної кваліфікації та/або здійснюють таку діяльність без спеціального дозволу (ліцензії).

Відповідно до ст. 138 КК України суспільно небезпечними наслідками незаконної лікувальної діяльності є тяжкі наслідки для хворого. Відсутність визначення наслідків незаконної лікувальної діяльності є недоліком формулювання ст. 138 КК України, який потребує законодавчого урегулювання. Причинний зв'язок між незаконною лікувальною діяльністю і тяжкими наслідками є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу цього злочину, який визначається шляхом проведення відповідних судово-медичних експертиз.

Суб'єктивна сторона досліджуваного делікту характеризується умисною формою вини щодо здійснення лікувальної діяльність без спеціального дозволу та необережністю щодо суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єкт незаконної лікувальної діяльності є загальним, тобто ним є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Встановлено, що наявний у науковій літературі підхід щодо визначення суб'єкта досліджуваного складу кримінального правопорушення як спеціального є дискусійним і не знаходить підтвердження під час аналізу чинної конструкції ст. 138 КК України.

Потерпілим від незаконної лікувальної діяльності може бути будь-яка фізична особа, а не лише «хворий», як це наразі визначено в диспозиції ст. 138 КК України. З метою уніфікації термінології та розширення правового захисту громадян запропоновано замінити вузьке поняття «хворий» в аналізованому складі кримінального правопорушення універсальною категорією «особа».

Дослідження незаконної лікувальної діяльності є актуальним питанням сьогодення та обумовлене виявленням проблемних питань, що виникають під час юридичної оцінки відповідних суспільно небезпечних дій у практичній діяльності. Подальше дослідження ознак складу кримінального правопорушення, визначеного ст. 138 КК України, як й інших складових кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, матиме позитивні наслідки для правильної кримінально-правової кваліфікації таких деліктів та якісного правового забезпечення охорони здоров'я людини від кримінально караних посягань загалом.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Gesetz über die berufsmäßige Ausübung der Heilkunde ohne Bestallung (Heilpraktikergesetz). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/heilprg/BJNR002510939.html (Last accessed: 01.02.2026).
2. Herman N., Schwebag M. Illegal practice of medicine in the Benelux countries: A comparative study. *Revue luxembourgeoise de droit et santé.* 2022. № 13 (1). P. 18–25. DOI: https://doi.org/10.3917/rlds.013.0018 (Last accessed: 10.02.2026).
3. Nicole de Bijl and Ine Nederveen-Van de Kragt. Legal safeguards against medical practice by not suitably qualified persons: A comparative study in seven EU-countries. *European Journal of Health Law. 1997. Vol. 4, № 1.* P. 5–18. URL: https://www.jstor.org/stable/45437191?utm_source (Last accessed: 20.03.2026).
4. Stepan J. Traditional and alternative systems of medicine: a comparative review of legislation. *International Digest of Health Legislation.* 1985. 36 (2). P. 283–341. URL: https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/90c48540-ee11-48a8-bb5d-6aaa27e79d4e/content (Last accessed: 20.03.2026)
5. Yevgen L. Streltsov, Eduard E. Kuzmin On Medical Professionals and Criminal Liability: A Dark Side of Good Intentions. *Wiadomości lekarskie.* Warsaw, Poland, 2019, tom LXXII, nr 12 cz. II. P. 2573–2578. DOI: 10.36740/WLek201912230 (Last accessed: 21.03.2026).
6. Артюхова В. В. Деякі питання об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 138 КК України. *4th International Scientific and Practical Conference «Achievements of Science and Applied Research»:* collection of scientific papers with the proceedings of the scientific and practical conference (Dublin, Ireland, 10–12 november, 2025). European Open Science Space, 2025. P. 181–185. URL: https://www.eoss-conf.com/en/archive/achievements-of-science-and-applied-research-10-11-25/ (дата звернення: 10.01.2026).
7. Артюхова В. В. Щодо суб'єкта незаконної лікувальної діяльності. *XVI Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Актуальні проблеми кримінального права», присвячена пам'яті професора П. П. Михайліченка:* збірник матеріалів доповідей (м. Київ, 27 листопада 2025 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 32–35.
8. Байда А. О. Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2006. 20 с.
9. Берзіна А. Б. Злочини у сфері медичної та фармацевтичної діяльності: порівняльний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* Херсон, 2018. Випуск 1. Том 2. С. 53–56. URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/76/67 (дата звернення: 10.02.2026).
10. Бодунова О. М., Телевяк М. В., Андріяшина І. О. До питання кримінально-правового визначення незаконної лікувальної діяльності за ст. 138 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 1. С. 227–229. DOI: https://doi.org/10.32782/2524–0374/2021–1/55 (дата звернення: 13.02.2026).
11. Борисов В., Пащенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України.* 2005. № 3 (42). С. 180–191.
12. Брич Л. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини: зміст спільних ознак. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Львів, 2009. Вип. 48. С. 225–240. URL: https://old.univer.km.ua/statti/brych_l.p._rozmezhuvannya%20skladiv%20zlochyniv,%20spil_noyu%20oznakoyu%20yakykh%20ye%20suspil_no%20nebezpechni%20naslidky%20u%20vyhlyadi%20smerti%20lyudyny.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
14. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 4 грудня 2024 року, судова справа № 522/1522/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123548811 (дата звернення 14.03.2026).
15. Гринчак С. В., Гринчак А. А. Новелізація положень кримінального законодавства України, які передбачають відповідальність за медичні злочини та проступки: проблеми тлумачення та правозастосування. *Проблеми законності.* 2024. Вип. 164. С. 173–198. DOI: 10.21564/2414-990X.164.290039 (дата звернення: 14.03.2026).
16. Гринчак С. В. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи в сфері медичної діяльності. *Форум права.* Харків, 2019. № 4. С. 13–25. URL: DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.3240916 (дата звернення: 12.03.2026).
17. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2020–2025 роки. *Офіс Генерального прокурора: статистика: про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування.* URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 10.03.2026).

18. Звіти судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2020–2025 роки. *Судова влада України*: судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 10.03.2026).
19. Катеринчук К., Беспаль О. Особливості кваліфікації окремих злочинів проти здоров'я. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. №1 (30). С. 74–84. DOI: 10.37566/2707-6849-2020-1(30) – 6 (дата звернення 05.03.2026).
20. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.03.2026).
21. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341 – III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text (дата звернення: 10.04.2026).
22. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті в Україні: теорія та практика: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 544 с.
23. Назаренко Я. О. Незаконна лікувальна діяльність. Сучасні тенденції та перспективи розвитку юридичної науки в Україні: збірник наукових статей магістрантів та спеціалістів юридичного факультету Національної академії управління. 2011. Київ: Національна академія управління. 296 с.
24. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид. 11 – те, переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
25. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, Савченка А. В., Чернєя В. В. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 1063 с.
26. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 №2801 – XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801–12#Text (дата звернення: 10.04.2026).
27. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики: Постанова від 02.03.2016 №285. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/285–2016-%D0%BF (дата звернення: 06.04.2025).
28. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 №222 – VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222–19#Text (дата звернення: 06.04.2025).
29. Стецик Б. В. Кримінально-правова характеристика діяння при здійсненні незаконної лікувальної діяльності. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права».* 2016. №2. С. 94–99. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/94-99_23.pdf (дата звернення: 25.02.2026).
30. Стецик Б. В. Методика розслідування незаконної лікувальної діяльності: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 22 с.
31. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 22.02.2026). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
32. Фіалка М. І. Документ та незаконна лікувальна діяльність: аналіз окремих ознак складу кримінального правопорушення. *Право і суспільство.* 2023. №4. С. 296–301. doi: https://doi.org/10.32842/2078–3736/2023.4.43 (дата звернення 14.03.2026).
33. Шаховніна М. О. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконною лікувальною діяльністю в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Ірпінь, 2021. 23 с.

REFERENCE:

1. Gesetz über die berufsmäßige Ausübung der Heilkunde ohne Bestallung (Heilpraktikergesetz). (n.d.). https://www.gesetze-im-internet.de/heilprg/BJNR002510939.html
2. Herman, N., & Schwebag, M. (2022). Illegal practice of medicine in the Benelux countries: A comparative study. *Revue luxembourgeoise de droit et santé, 13*(1), 18–25. https://doi.org/10.3917/rlds.013.0018.
3. Bijl, N., & Nederveen-Van de Kragt, I. (1997). Legal safeguards against medical practice by not suitably qualified persons: A comparative study in seven EU countries. *European Journal of Health Law, 4*(1), 5–18.
4. Stepan, J. (1985). Traditional and alternative systems of medicine: A comparative review of legislation. *International Digest of Health Legislation, 36*(2), 283–341.
5. Streltsov, Y. L., & Kuzmin, E. E. (2019). On medical professionals and criminal liability: A dark side of good intentions. *Wiadomości lekarskie, 72*(12), 2573–2578. https://doi.org/10.36740/WLek201912230.
6. Artiukhova, V. V. (2025). Deiaki pytannia obiektyvnoi storony skladu zlochynu, peredbachenoho st. 138 KK Ukrainy. In *Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Achievements of Science and Applied Research»* (pp. 181–185). European Open Science Space. https://www.eoss-conf.com/en/archive/achievements-of-science-and-applied-research-10-11-25/.

7. Artiukhova, V. V. (2025). Shchodo subiekta nezakonnoi likuvalnoi diialnosti. In *Proceedings of the XVI All-Ukrainian Scientific Conference «Aktualni problemy kryminalnoho prava»* (pp. 32–35).
8. Baida, A. O. (2006). *Vidpovidalnist za nezakonnu likuvalnu diialnist za KK Ukrainy (analiz skladu zlochynu, pytannia kvalifikatsii)* (Extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv.
9. Berzina, A. B. (2018). Zlochyny u sferi medychnoi ta farmatsevtychnoi diialnosti: porivnialnyi aspekt. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Iurydychni nauky, 1*(2), 53–56. https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/76/67.
10. Bodunova, O. M., Televiak, M. V., & Andriiashyna, I. O. (2021). Do pytannia kryminalno-pravovoho vyznachennia nezakonnoi likuvalnoi diialnosti za st. 138 KK Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, 1*, 227–229. https://doi.org/10.32782/2524–0374/2021–1/55.
11. Borysov, V., & Pashchenko, O. (2005). Do pytannia pro sutnist kryminalno-pravovoi kharakterystyky zlochyniv. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy, 3*(42), 180–191.
12. Brych, L. (2009). Rozmezhuvannia skladiv zlochyniv, spilnoiu oznakoiu yakykh ye suspilno nebezpechni naslidky u vyhliadi shkody zdoroviu liudyny: zmist spilnykh oznak. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia yurydychna, 48*, 225–240. https://old.univer.km.ua/statti/brych_l.p._rozmezhuvannya%20skladiv%20zlochyniv,%20spil_noyu%20oznakoyu%20yakykh%20ye%20suspil_no%20nebezpechni%20naslidky%20u%20vyhlyadi%20smerti%20lyudyny.pdf.
13. Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy.* Perun.
14. Prymorskyi District Court of Odesa. (2024). Judgment of December 4, 2024 (Case No. 522/1522/24). https://reyestr.court.gov.ua/Review/123548811.
15. Hrynchak, S. V., & Hrynchak, A. A. (2024). Novelizatsiia polozhen kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy, yaki peredbachaiut vidpovidalnist za medychni zlochyny ta prostupky: problemy tlumachennia ta pravozastosuvannia. *Problemy zakonnosti, 164*, 173–198. https://doi.org/10.21564/2414-990X.164.290039.
16. Hrynchak, S. V. (2019). Kryminalno-pravova okhorona zhyttia ta zdorovia osoby v sferi medychnoi diialnosti. *Forum prava, 4*, 13–25. https://doi.org/10.5281/zenodo.3240916.
17. Prosecutor General's Office. (n.d.). Unified reports on criminal offenses for 2020–2025. https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.
18. Judiciary of Ukraine. (n.d.). Court statistics reports for 2020–2025. https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.
19. Katerinchuk, K., & Bespal, O. (2020). Osoblyvosti kvalifikatsii okremykh zlochyniv proty zdorovia. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy, 1*(30), 74–84. https://doi.org/10.37566/2707-6849-2020-1(30) – 6.
20. Constitution of Ukraine. (1996). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
21. Criminal Code of Ukraine. (2001). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text.
22. Lutskyi, T. M. (2022). *Kryminalna vidpovidalnist za neoberezhne zapodiiannia smerti v Ukraini: teoriia ta praktyka.* Lviv State University of Internal Affairs.
23. Nazarenko, Y. O. (2011). Nezakonna likuvalna diialnist. In *Suchasni tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku yurydychnoyi nauky v Ukrayini: Zbirnyk naukovykh statey mahistrantiv ta spetsialistiv yurydychnoho fakultetu Natsional'noyi akademiyi upravlinnya* (pp. 1–296). Natsionalna akademiia upravlinnia.
24. Melnyk, M. I., & Khavroniuk, M. I. (Eds.). (2019). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* (11th ed.).
25. Dzhuzha, O. M., Savchenko, A. V., & Cherniei, V. V. (Eds.). (2015). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy.*
26. Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Healthcare. (1992). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801–12#Text.
27. Resolution on licensing conditions for medical practice No. 285. (2016). https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/285–2016-%D0%BF.
28. Law of Ukraine on licensing of economic activities. (2015). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222–19#Text.
29. Stetsyk, B. V. (2016). Kryminalno-pravova kharakterystyka diiannia pry zdiisnenni nezakonnoi likuvalnoi diialnosti. *Verkhoventstvo prava, 2*, 94–99. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/94-99_23.pdf.
30. Stetsyk, B. V. (2016). *Metodyka rozsliduvannia nezakonnoi likuvalnoi diialnosti* (Extended abstract of candidate's thesis).
31. Draft of the new Criminal Code of Ukraine. (2026). https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf.

32. Fialka, M. I. (2023). Dokument ta nezakonna likuvalna likuvalna diialnist: analiz okremykh oznak skladu kryminalnoho pravoporushennia. *Pravo i suspilstvo, 4*, 296–301. https://doi.org/10.32842/2078–3736/2023.4.43.
33. Shakhovnina, M. O. (2021). *Osoblyvosti rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz nezakonnoiu likuvalnoiu diialnistiu v Ukraini* (Extended abstract of candidate's thesis).

Valeriia ARTIUKHOVA,
Candidate of Science of Law (PhD),
Academician Stashis Scientific Research
Institute for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine,
Laboratory for Research on National Security Issues
in the Field of Public Health,
Junior Research Fellow;
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0694-7302,
e-mail: vvbanakh@gmail.com

CRIMINAL LAW ANALYSIS OF THE MANDATORY ELEMENTS OF THE CORPUS DELICTI OF ILLEGAL MEDICAL PRACTICE

The article examines certain aspects of the criminal law analysis of the elements of the offence of illegal medical practice (Article 138 of the Criminal Code of Ukraine). The relevance of the issue is considered in light of the low number of registered criminal offences under Article 138 of the Criminal Code of Ukraine, which indicates their high latency and the existence of difficulties in law enforcement. The purpose of the study is to develop proposals for clarifying the legal structure of this criminal offence based on the analysis of its mandatory elements. The essential elements of the offence of illegal medical practice are analysed, including the object, the objective element (act and consequences, as well as the causal link between them), the subject, the subjective element (fault), and the victim. It is established that the primary direct object of the offence is human life and health, while the additional object is the legally established procedure for engaging in medical practice. It is substantiated that the objective element is characterised by an act in the form of carrying out medical practice without a special permit, as well as by the mandatory occurrence of serious consequences and the existence of a causal link between the act and such consequences. Shortcomings in the legislative definition of the feature of «serious consequences» are identified, which create difficulties in legal qualification and may lead to inconsistent judicial practice. It is determined that the subjective element combines intent with respect to the act and negligence with respect to the consequences. It is argued that the subject of the offence is general rather than special.

Particular attention is paid to the issue of defining the victim, where the inappropriateness of using the term «sick person» in the disposition of Article 138 of the Criminal Code of Ukraine is substantiated. It is proposed to replace it with the more universal category of «person». Proposals for improving the criminal law regulation of illegal medical practice are formulated.

Keywords*: illegal medical practice, criminal liability, elements of a criminal offence, special permit, proper medical education, serious consequences, sick person.*

Стаття надійшла до редакції: 15.04.2026 р.
Прийнята до друку: 13.05.2026 р.
Дата публікації (оприлюднення): 25.05.2026 р.